

Організації громадянського суспільства, що працюють в сфері медіації і діалогу в Україні:

зміни, виклики і тренди
після 24 лютого 2022 року

(лютий 2022–лютий 2023)

Андрій Кришталь, Ольга Котюк, Тетяна Кисельова

Організації громадянського суспільства, що працюють в сфері медіації і діалогу в Україні: зміни, виклики і тренди після 24 лютого 2022 року / Андрій Кришталь, Ольга Котюк, Тетяна Кисельова. - Київ, 2023 — 30 с.

Дослідження проведено в межах проєкту «Розбудова соціальної згуртованості та миру в Україні», що реалізується Данською Радою в справах біженців (DRC) у межах Програми зміцнення громадської довіри (UCBI) за фінансової підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Загальною метою проєкту є сприяння мирним та більш згуртованим громадам на національному та регіональному рівнях, збереження та розвиток соціальної згуртованості під час триваючого збройного конфлікту в Україні.

Відповідальність за зміст цього документа, як і за терміни використані у цьому документі несуть виключно автори. Погляди, висловлені в цьому документі, жодним чином не повинні сприйматися як відображення офіційної позиції UCBI, USAID чи DRC. Ні UCBI, ні USAID, ні DRC не несуть відповідальності за будь-яке використання інформації, що міститься в ньому.

Автори дослідження

Андрій Кришталь, дослідник, соціолог та експерт з питань трансформації конфліктів, релігії, постконфліктного примирення, розбудови миру та розвитку громадянського суспільства.

Ольга Котюк, незалежна дослідниця миротворчості, збройних конфліктів та безпеки.

Тетяна Кисельова, к.ю.н., доцент, Національний університет «Києво-Могилянська академія», старша наукова співробітниця Swisspeace, директорка і засновниця Центру досліджень медіації та діалогу НаУКМА.

За більш детальною інформацією, будь ласка, звертайтеся до Представництва Датської Ради у справах біженців.

Вул. Володимирська, 47, Київ, Україна, 01001, email: drc.ukraine@drc.ngo

© Представництво Датської Ради у справах біженців в Україні, 2023

© Кришталь А., Котюк О., Кисельова Т., 2023

Зміст

Вступ	4
Короткий підсумок	7
Динаміка розвитку спільнот, що працюють в сфері медіації та фасилітації діалогу, до лютого 2022	9
Огляд трендів	11
1. Збільшення кількості ініціатив, які працюють на подолання наслідків війни за рахунок переорієнтації комерційних організацій на соціальну сферу	11
2. Поява нових видів діяльності, націлених на подолання наслідків війни	13
3. Інтеграція психологічних підходів (МНПСС) в конфліктологічну роботу	15
4. Залученість до гуманітарного реагування і волонтерства	15
5. Зміна географічного фокусу зі сходу на захід, на всю територію України і зарубіжжя	16
6. Розширення кола бенефіціарів за рахунок вразливих груп, які постраждали від війни	18
7. Диверсифікація джерел фінансування та зміна підходів до роботи із донорами	19
8. Організаційна спроможність як вирішальний фактор здатності організації протистояти кризі	20
Рекомендації для донорів і міжнародних організацій	21
Література	22

Вступ

Повномасштабна війна в Україні спричинила значні зміни в українському громадянському суспільстві, в першу чергу призвівши до його активізації та швидкого росту низових ініціатив. Поява низки нових формальних та неформальних організацій, а також безпрецедентне залучення громадян до волонтерської та громадської роботи стали відповіддю на виклики та кризи викликані війною.

Сфера медіації і діалогу, хоча й мала довгу історію розвитку до 24 лютого 2022 року, проте також зазнала значного стресу та змін у багатьох її компонентах. Розуміння цих змін, відстеження основних трендів розвитку, а також чітке бачення викликів, з якими зустрілися спільноти професіоналів в цій сфері, є важливим кроком на шляху до побудови стійкого суспільства і ефективного пост-воєнного відновлення в Україні. Ретельне вивчення того, чим сьогодні живуть практики діалогу та медіації, як вони впоралися із викликами війни та яким чином зараз виглядає їхня діяльність допоможе більш ефективно планувати цю діяльність як самим представникам сфери, так і представникам донорської спільноти і міжнародних організацій, що починають чи продовжують свою роботу в Україні.

Метою цього дослідження було виявлення змін і тенденцій у діяльності медіаторів та фасилітаторів діалогів, а саме у проєктах, ініціативах та волонтерських акціях, як відповіді на російське вторгнення в Україну. Дослідницька команда ставила перед собою завдання виявити тих, хто продовжував діяльність до 24 лютого 2022 року, та нових акторів, які долучилися до сфери після; визначити ініціативи та проєкти, пов'язані з конфліктом, які з'явилися, трансформувалися та продовжуються після 24 лютого 2022 року, простежити зміни у діяльності спільнот, пов'язаних з конфліктами, а також дослідити та висвітлити кращі практики, уроки миротворчості та реагування на конфлікти, які були впроваджені українською спільнотою медіаторів та фасилітаторів після російської агресії.

З точки зору **методологічних підходів**, фокус на діалозі та медіації зумовив необхідність чіткого розуміння цих та суміжних термінів.

Діалог у цьому дослідженні розумівся як «фасилітований діалог» на основі концепції, розробленої українськими фасилітаторами у документі

«Стандарти діалогу: визначення та принципи». Фасилітований діалог — це «спеціально підготовлений груповий процес, який відбувається за допомогою фасилітатора, і має на меті покращити розуміння/стосунки між учасниками, а також може мати за мету прийняття рішень щодо спільних дій чи вирішення конфлікту таким чином, щоб забезпечити рівні можливості для учасників зустрічі висловити свою думку»¹.

Під медіацією в цьому дослідженні розумілась «позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів»².

Медіатори і фасилітатори діалогу — фахівці у сфері медіації та діалогу, які ведуть свою діяльність в Україні як незалежні експерти або в рамках діяльності організацій, компаній, асоціацій та інших видів об'єднань. Саме ефект війни в Україні на спільноти фасилітаторів діалогу та медіаторів України є головним об'єктом цього дослідження.

Гуманітарне реагування у контексті війни в Україні — це комплекс заходів і втручань, спрямованих на задоволення потреб людей, які постраждали від конфлікту. Приклади гуманітарного реагування в контексті війни в Україні включають надання постраждалому населенню продовольства, води, житла, медичної допомоги та інших необхідних послуг. Крім того, спектр інструментів гуманітарного реагування може бути ширшим і включати психосоціальну підтримку, послуги захисту, допомогу в отриманні освіти та засобів до існування³.

Для досягнення мети дослідження, команда дослідників використала гібридний **метод дослідження**, який поєднує кабінетний та польові методи дослідження. Мапування нових ініціатив, проєктів, підходів, кейсів та практик у сфері медіації і діалогу були використані первинні якісні дані, зібрані за допомогою методу інтерв'ю, які були триангульовані вторинними якісними даними з доступної літератури на цю тему.

Головним **методом збору первинних даних** було обрано інтерв'ю з ключовими респондентами (Key Informant Interview). Цей підхід спрямовує респондентів на розповідь про важливі аспекти діяльності їхніх організацій та дозволяє переві-

1 Dialogue Standards: Definition and Principles (IPCG, 2018), доступ за посиланням: <https://drive.google.com/file/d/1JN3QRE8EXU5D1FvY3Go1H19ZvRNHNxAo/view>

2 Закон України «Про медіацію», стаття 1, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

3 <https://web.archive.org/web/20171102215158/http://www.globalhumanitarianassistance.org/data-guides/defining-humanitarian-aid>

рити робочі гіпотези дослідження, при цьому залишаючи можливість для додаткових уточнюючих запитань. Також, метод напівструктурованих інтерв'ю дозволяє виявити те, що могло не бути врахованим на етапі підготовки дослідження.

Всього в ході польового етапу, який тривав із грудня 2022 року по січень 2023, команда дослідження провела 16 інтерв'ю із представниками організацій та компаній, які активно працюють в сфері медіації та фасилітації діалогу.

Вибірка респондентів базувалась на попередніх дослідженнях і картуваннях в цій сфері, зокрема на наступних документах: «Картування організацій та ініціатив у сфері діалогу і розбудови миру

в Україні», який охоплював період до лютого 2022 р.⁴, і публічна заява «Сім пунктів про війну і діалог від українських медіаторів і фасилітаторів діалогу»⁵, яку підписало багато (хоч і не всі) організації, що працюють в цій сфері після лютого 2022 року. При відборі респондентів із генеральної сукупності, автори дослідження враховували такі критерії, як географічне розташування організації респондента, рік заснування, ключові бенефіціари та розмір організації. З метою досягнення максимальної різноманітності респондентів, в окремих випадках застосовувався метод снігової кулі.

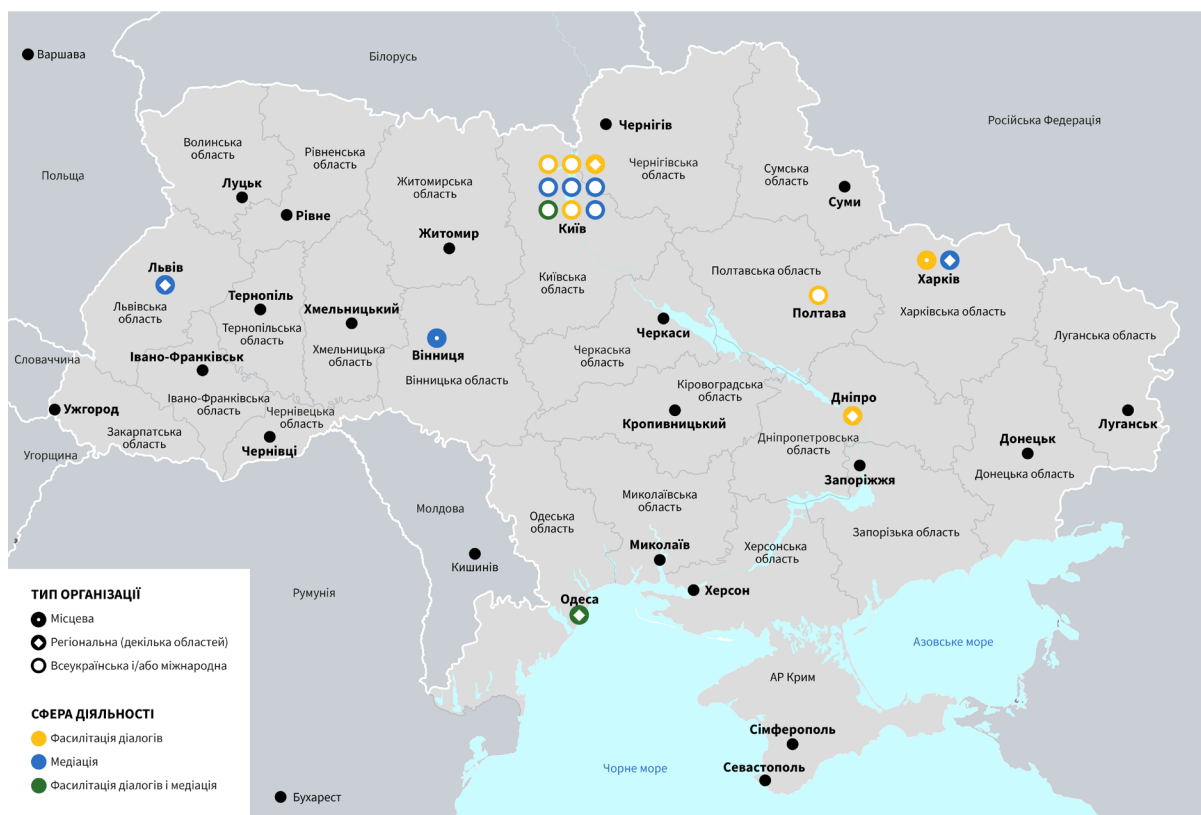

Рисунок 1. Респонденти дослідження

Важливо враховувати **методологічні обмеження** цього дослідження. По-перше, хоча дослідницька команда доклала усіх зусиль, щоб отримати якомога більш різноманітне уявлення про стан сфери медіації і діалогу в Україні після 24 лютого 2022 року та намагалася залучити різні категорії респондентів, що представляють спільноти діалогу та медіації, вибірка цього дослідження не є репрезентативною. Відповіді респондентів

не представляють усю сукупність акторів спільнот фасилітації діалогу та медіації в Україні, проте дозволяє представити основні тренди та зміни, яких зазнали сфери починаючи із 24 лютого 2022 року. По-друге, дослідження будь-якої сфери громадянського суспільства після такого сплеску активності, який ми спостерігаємо із початком повномасштабної війни, створює додаткові труднощі із ідентифікацією нових ініціатив,

4 Картування організацій та ініціатив у сфері діалогу і розбудови миру в Україні. Науково-практичне видання / Тетяна Кисельова, Андрій Мосейко. — Київ, 2021. — 57 с. https://civilplus.org/wp-content/uploads/2021/05/Dialogovi_aktori_en.pdf

5 Публічна заява «Сім пунктів про війну і діалог від українських медіаторів і фасилітаторів діалогу», — Київ, 2022. https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/Public_Statement_War_and_Dialogue_Ukraine_ENG.pdf

тому певна частина абсолютно нових акторів, які ще не влилися в спільноти, могла випасти із фокусу дослідження. По-третє, характерний для цього періоду високий рівень волонтерських та добровільних ініціатив, які можуть відзначитися меншою стабільністю, а також контекст, який динамічно змінюється, може призвести до значно швидшого старіння отриманих результатів дослідження та зниження їх актуальності. При

кожному прочитанні звіту дослідження слід мати на увазі, що його польова частина проводилася у грудні 2022 року та січні 2023, а аналіз первинних даних — у лютому 2023. Будь-які нові зміни чи потрясіння, що з високою долею ймовірності можуть мати місце після цих дат та можуть сильно впливати на ландшафт досліджуваної сфери не можуть бути враховані у цьому дослідженні.

Короткий підсумок

- Дане дослідження мало на меті вивчити зміни та тенденції в діяльності організацій, які працюють в сфері медіації і діалогу в Україні на центральному і низовому рівні після 24 лютого 2022 року. У дослідженні розглядається вплив російського вторгнення в Україну на існуючу та заплановану діяльність досліджуваних суб'єктів, а також поява нових видів діяльності та акторів в сфері медіації та фасилітації діалогу і ключові зміни в цій сфері в цілому. Дослідження проводилося з використанням якісного підходу, включаючи напівструктуровані інтерв'ю та кабінетний метод. Респондентами дослідження стали особи, які працюють у сфері медіації та фасилітації діалогу в Україні. Вибірка дослідження складала 16 ключових респондентів.
- Дослідження виявило наступні тренди щодо змін в роботі медіаторів і фасилітаторів діалогу після лютого 2022 року:
 - 1. Збільшення кількості ініціатив, які працюють на подолання наслідків війни за рахунок переорієнтації комерційних організацій на соціальну сферу.**
 - Ознаки зближення сфер діалогу та медіації зокрема в політичній і міжнародній сфері.
 - Зменшення обсягу комерційних послуг тренінгу та навчання і перехід на безоплатні послуги,
 - Перехід на безоплатні послуги медіації, наприклад, в сфері сімейної медіації
 - Переорієнтація діяльності на соціальну сферу
 - Розширення кола безоплатних послуг за рахунок послуг з права та психології
 - Розширення кола як комерційних так і безоплатних послуг за рахунок роботи з індивідуальними клієнтами, зокрема послуг коучингу, супервізії, консалтингу
 - 2. Поява нових видів діяльності, націлених на подолання наслідків війни**
 - Робота на міжнародному рівні щодо просування нових підходів до діалогу і розбудови миру, переосмислених під реалією агресії Росії проти України
 - Робота мобільних команд (бригад) у складі медіаторів і психологів
 - Кризова сімейна медіація під час війни
 - Аналіз нарративів в соціальних мережах і проведення інформаційної компанії, яка підтримує об'єднуючі нарративи
 - Підвищення рівня участі населення в прийнятті рішень щодо пост-конфліктного правосуддя і відновлення
 - Збільшення сегменту аналітики конфліктів із залученням фахівців — медіаторів і фасилітаторів діалогу
 - 3. Інтеграція психологічних підходів (MHPSS) в конфліктологічну роботу**
 - Необхідність травмо-інформованого підходу до будь-якої роботи з людьми на низовому рівні
 - Необхідність підтримки розробки і впровадження нових контекст-специфічних методологій і підходів, які поєднують MHPSS і конфліктологічну роботу
 - Необхідність в навичках самопомогі і відновлення для самих медіаторів і фасилітаторів.
 - 4. Залученість до гуманітарного реагування і волонтерства**
 - Особиста участь в евакуації людей з місць небезпеки і наданні гуманітарної допомоги людям в окупації з ризиком для життя
 - Індивідуальна матеріальна допомога і допомога «дією» людям і війську
 - Переструктурування донорських проєктів для надання гуманітарної допомоги населенню
 - Індивідуальні волонтерські ініціативи і волонтерські ініціативи організацій, щодо надання професійних послуг населенню
 - Гендерно-чутливий підхід до реагування
 - 5. Зміна географічного фокусу зі сходу на захід і на всю територію України і зарубіжжя**
 - Неможливість роботи в громадах на сході і півночі країни, які опинились під окупацією або в зоні активних бойових дій
 - Нові географічні фокуси роботи — захід України і зарубіжжя
 - Необхідність уваги звільненим територіям

6. Розширення кола бенефіціарів за рахунок окремих вразливих груп, які постраждали від війни.

- Зсув фокусу роботи із громад та спільнот на окремих індивідів
- Поява влади як бенефіціара, який потребує конфліктологічної і іншої допомоги
- Поява нових бенефіціарів – окремих груп населення, які зазнали найбільшого негативного впливу наслідків війни (ВПО, мешканці звільнених територій, люди з інвалідністю, військові, демобілізовані, звільнені з полону та родини полонених, родини, які розділені переміщенням, волонтери тощо)

7. Диверсифікація джерел фінансування та зміна підходів до роботи із донорами

- З лютого 2022 року, підвищилась необхідність в гнучкості та розумінні ситуації з боку донорів
- Спроби організації, які раніше діяли як комерційні структури, вперше отримати грантове фінансування чи донорську підтримку на свою діяльність

- Поява нових донорів і міжнародних організацій, які до лютого 2022 року не працювали в Україні
- Значне зростання кількості волонтерської діяльності як на індивідуальному рівні, так і на рівні організацій
- Необхідність забезпечення якості діалогових процесів і послуг медіації, а також
- професійного підходу до цієї сфери

8. Організаційна спроможність як вирішальний фактор здатності організації протистояти кризі

- Організації, які мали сильну та дієздатну структуру до початку війни, були краще підготовлені до реагування на нові виклики
- Організації, які розташовані в Києві, мали кращі можливості для реагування на виклики
- В найскладнішій ситуації опинилися організації з слабкою організаційною спроможністю та локалізовані в регіонах

Динаміка розвитку спільнот, що працюють в сфері медіації та фасилітації діалогу, до лютого 2022

З середини 1990-х років і дотепер діяльність медіаційної спільноти була спрямована на інституціоналізацію медіації в Україні. Вона включала інформаційні кампанії про медіацію в засобах масової інформації; програми професійної підготовки та сертифікації медіаторів; заходи з підвищення обізнаності про медіацію для широкої громадськості; розробку та практичне впровадження програм медіації за принципом «рівний-рівному» у школах, а також схем медіації у кримінальних справах (відновне правосуддя), комерційних, сімейних, трудових, податкових та адміністративних спорах; створення стратегічних альянсів із зацікавленими сторонами у сфері медіації; включення медіації до навчальних програм університетів; стандартизацію та контроль якості навчання медіації та практики медіації в громадах. Медіатори досягли особливого успіху в розробці навчальних програм з базових навичок медіації, сімейної медіації, навичок медіації для менеджерів, переговорів на основі інтересів тощо. На момент написання звіту існувало декілька загальнонаціональних асоціацій медіаторів та близько двох десятків тренінгових центрів і провайдерів медіації в Київській, Львівській, Одеській, Харківській, Вінницькій, Миколаївській, Полтавській та інших областях. Зрештою, небагато груп громадянського суспільства чи навіть усталених професій можуть пишатися тим, що ухвалили закон, який легітимізує та регулює їхню діяльність. У 2021 році українським медіаторам вдалося сприяти ухваленню Верховною Радою Закону України «Про медіацію». Українські медіатори мають сильну традицію мобілізації та саморегулювання своєї професії. Національна асоціація медіаторів України розробила та впровадила Кодекс етики медіаторів та Основні заходи навчання базовим навичкам медіації, які були спільно розроблені та підтримані багатьма медіаційними організаціями та медіаторами України і слугують основою для професійної ідентичності⁶.

Загалом, за оцінками одного з досліджень, з початку 90-х років до початку російсько-української війни 2014 року, понад 3 000 українців пройшли різні професійні навчальні курси тривалістю від 24 до 220 годин та отримали сертифікати від центрів підготовки медіаторів⁷. За нашими оцінками, з 2014 по 2022 рік в Україні понад 10 000 осіб пройшли професійне навчання навичкам медіації та були готові практикувати медіацію відповідно до законодавства.

На відміну від медіаторів, які почали вибудувати свою історію як професійна спільнота з кінця 1990-х років, фасилітатори діалогу в Україні фактично «народилися» у відповідь на виклики російсько-української війни, хоча деякі професіонали практикують фасилітацію діалогу в Україні з початку 1990-х років. До 2018 року професійна спільнота фасилітаторів змогла задокументувати своє розуміння діалогу в документі «Стандарти діалогу: визначення та основні принципи»⁸ і стали потужним рушієм діалогових процесів в Україні. Дослідження діалогів, проведене Центром медіації та діалогу при Києво-Могилянській академії, виявило 66 організацій в Україні, які провели 157 фасилітованих діалогів у період з 2014 по 2018 рік, причому десять організацій відповідальні за 2/3 всіх діалогів в Україні⁹. 90% цих діалогів відбулися між українцями, які проживали на підконтрольних уряду територіях України. Лише незначна частина діалогів відбувалася через лінію зіткнення, а останні створювали значні ризики для безпеки і здебільшого проводилися «під прикриттям».

Політичне середовище для розбудови миру на першому етапі війни (2014-2021 рр.) було надзвичайно складним. З одного боку, з огляду на те, що Україна боролася за свою незалежність і територіальну цілісність у гібридній агресивній війні, існував сильний імператив протидії кремлівському нарративу про «внутрішні конфлікти в Україні та внутрішню громадянську війну». З іншого боку, без подолання внутрішньої напруженості

⁶ <http://namu.com.ua/>

⁷ Professional Peacemakers in Ukraine: Mediators and Facilitators before and after 2014⁷, Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal, vol. 3, 2017, pp. 117-136, <http://kmlpj.ukma.edu.ua/article/view/120119/115078>

⁸ Standards of Dialogue: Definition and Principles, IPCG, (2018), <https://drive.google.com/file/d/1JN3QRE8EXU5D1FvY3Go1H19ZvRNHNxAo/view>

⁹ Kyselova, «Understanding Dialogue: Survey-Based Study,» p 22. <https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Understanding-Dialogue-Report-2018-eng.pdf>

та зміцнення соціальної структури суспільства неможливо досягти соціальної згуртованості та стійкості всередині країни, необхідних для протистояння російській агресії. Тому терміни «мир» і «розбудова миру» в Україні включали в себе суперечливі інтерпретації — від «миру як військової перемоги» до «миру як зради»¹⁰. В умовах цієї дилеми українське громадянське суспільство намагалося знайти належну термінологію, яка б дозволила обійти ці політичні нюанси.

У квітні-грудні 2021 року українські медіатори та фасилітатори діалогу ініціювали процес інклюзивного діалогу з громадянським суспільством для розробки першої декларативної заяви та концептуальних засад розбудови миру в Україні. Концептуальні засади окреслили червону лінію для українських миротворців — мету відновлення незалежності та територіальної цілісності України, а також дали визначення розбудови миру через посилення соціальної згуртованості та стійкості¹¹. Концептуальні засади стали основою для мандату урядової установи — Українського національного центру розбудови миру¹². Проте повномасштабне вторгнення Росії в лютому 2022 року припинило всі вищезгадані зусилля з розбудови миру.

10 Mapping Civil Society p 16-17, <https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2019/10/ENG-Ukraine-Mapping-Civil-Society-Report-2019.pdf>

11 <https://uncp.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/konceptualni-zasady-polityky-rozbudovy-myru-v-ukrai%CC%88ni-ta-slovnnyk-terminiv.pdf>

12 <https://uncp.gov.ua/>

Огляд трендів

Російське вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року в той чи інший спосіб вплинув на діяльність усіх сфер громадянського суспільства і, в тому числі, на сферу розбудови миру та медіації й фасилітації діалогів. Абсолютно усі респонденти дослідження відзначили, що діяльність їхніх організацій, а також їх партнерів та донорів, зазнала суттєвих змін, призивши до або часткового призупинення окремих активностей, або ж до їх скасування чи навіть повного переформатування попередньої роботи. Широкомасштабна криза та раптове виникнення потреб, що вимагають негайного реагування, призвели до заснування низки нових ініціатив, які часто були невластивими для попереднього етапу діяльності організації. Зміна форматів діяльності зачепила також і комерційні організації, яким довелося пристосуватися до нових реалій та змінювати способи пошуку та взаємодії із клієнтами.

Окрім впливів на саму діяльність, війна стала серйозним викликом для стійкості спільнот фасилітаторів діалогів та медіаторів. Різка зміна пріоритетів спричинила зменшення фінансування окремих напрямків роботи чи різко ускладнила можливості фінансової підтримки наявних або запланованих проєктів. Організації, які не встигли диверсифікувати свої джерела фінансування опинилися в складній ситуації. Особливим ударом для життєздатності багатьох акторів із сфери стало переміщення частини співробітників та представників ширшої мережі за кордон або ж у інші регіони України. Воєнний стан та мобілізація також призвели до зменшення активного персоналу деяких організацій, що суттєво знизило їхню спроможність та здатність ефективно здійснювати свою діяльність.

Специфіка роботи багатьох організацій, активних в сфері медіації та діалогу в Україні, поляга-

ла із 2014 по лютий 2022 року у фокусі діяльності на громадах східних регіонах країни (Донецька, Луганська, Херсонська області), які після російської агресії опинилися в окупації, що унеможливило подальшу роботу або ж призвело до знищення результатів попередньої багаторічної роботи.

В той же час, респонденти дослідження відзначали спроможність багатьох організацій оперативного пристосуватися до нової реальності, перенести необхідну роботу в онлайн формат та знайти зусилля і ресурси для швидкого реагування на нові виклики, що постали в українському суспільстві після початку великої війни та потрапляють у сферу відповідальності спільнот медіації та фасилітації діалогу. Особливо доречними у цьому випадку були гнучкість донорів, а також безпрецедентна волонтерська підтримка з боку суспільства. Окрім власне роботи із конфліктами та напругами у громадах, гуманітарна відповідь стала невід'ємною частиною діяльності як окремих активістів, так і цілих організацій, які попередньо займалися медіацією і фасилітацією діалогу.

Аналіз отриманих результатів інтерв'ю із ключовими акторами, а також кабінетне дослідження змін у сфері, дозволили дослідницькій групі структурувати згадані зміни та виділити 8 головних трендів у роботі фасилітаторів діалогу та медіаторів України. Ці тренди висвітлюють головні особливості змін та викликів із якими стикнулася сфера після початку повномасштабної війни. Послідовність зазначених трендів не є рейтинговою і не визначає ступінь їхньої важливості чи актуальності.

1. Збільшення кількості ініціатив, які працюють на подолання наслідків війни за рахунок переорієнтації комерційних організацій на соціальну сферу

До лютого 2022 року, більшість організацій, які працювали в сфері медіації займалися наданням комерційних послуг населенню з навчання навичкам медіації, переговорів, ефективної комунікації тощо, а також комерційних послуг з медіації і переговорів в сфері бізнесових, сімейних, трудових, фінансових та інших конфліктів. Окремим напрямом роботи був розвиток шкільної медіації, а також відновного правосуддя в роботі з неповнолітніми в сфері кримінального судочинства.

В сфері діалогу, платні послуги не були поширеним явищем і до лютого 2022, більшість діяльності в цій сфері проводилось за рахунок донорських грантів (тренінги з навичок комунікації, діалогів, ненасильницької комунікації, тощо, дизайн і проведення діалогових процесів і пост-діалогової підтримки в громадах, центральних органах влади і органах самоуправління, інституціоналізація діалогу на рівні громади або на рівні державної служби тощо).

Окремим видом діяльності і в сфері медіації, і в сфері діалогу була робота по просуванню культури діалогу, адвокації медіації і діалогу серед широкого загалу, в колах інших професійних спільнот і органів держави. В сфері медіації активно йшов процес інституалізації послуг (прийняття Закону «Про медіацію», інших нормативних актів). Обидві спільноти — і медіатори і фасилітатори діалогу — формували свою ідентичність через напрацювання і поширення професійних контекст-специфічних знань і документів (стандарти практики і навчання, етичний кодекс тощо), нових методологій і інструментів роботи.

Зміни, які це дослідження зафіксувало після лютого 2022 можна згрупувати наступним чином

1. Ознаки зближення сфер діалогу та медіації зокрема в політичній і міжнародній сфері.

Якщо в період 2014-2021, частина громадських організацій працювала з наслідками війни в локалізованій на сході країні частині, а інші громадські організації працювали без суттєвих змін, то наразі в Україні жодна професійна спільнота не може залишатися поза контекстом війни. Як показують результати опитування різні спільноти медіаторів теж почали працювати на подолання наслідків війни.

2. Зменшення обсягу комерційних послуг тренінгу та навчання і перехід на безоплатні послуги

Після лютого 2022, респонденти відзначали труднощі у пошуку нових клієнтів як на тренінгові послуги, так і на послуги медіації. Хоча основні потужні провайдери медіації змогли втримати свій ринок і продовжують набирати групи для комерційних тренінгів, але обсяги навіть у найстійкіших організацій впали. Організації середнього і малого розміру не змогли втримати комерційні тренінгові послуги і наразі їх не надають. Натомість, абсолютно всі організації медіаторів і фасилітаторів діалогу почали проводити безкоштовні події, тренінги, групи підтримки для своїх колег, а також широкого загалу, таким чином переводячи свій фокус на соціальну функцію.

3. Перехід на безоплатні послуги медіації, зокрема в сфері сімейної медіації

У сфері медіації, зменшення запиту на бізнес-медіацію та призупинення поточних кейсів змусило організації переглянути свою стратегію та більш активно пропонувати свої послуги потенційним клієнтам. Там де

ця стратегія не спрацьовувала, багато медіаторів перейшли на надання безоплатних послуг медіації. Покажемо в цьому аспекті кейс сімейної медіації. З початком широкомасштабної агресії, сімейні медіатори з різних організацій мобілізувались у волонтерську ініціативу (близько 50 медіаторів) і почали надавати послуги онлайн медіації в сімейних конфліктах, спровокованих наслідками війни. Адаптували зв'язку з переміщенням мільйонів людей за кордон (з яких більшість жінки і діти), з залученням здебільшого чоловіків для захисту країни в лавах ЗСУ та внутрішнім переселенням, родини стали фізично розділеними і почався незворотній процес розпаду родин і деградації соціальної тканини на рівні сім'ї. Сімейні медіатори розробили унікальну методологію кризової медіації, пристосованої саме для часу війни, і почали застосовувати її на практиці. Такі випадки медіації стали більш популярними та частішими, а також вони часто проводяться в онлайн-форматі.

4. Переорієнтація діяльності на соціальну сферу

Багато комерційних організацій стали виконувати соціальну функцію, яка раніше не була їм властивою. Російське вторгнення та загальне піднесення волонтерського руху та активізму в країні стали причиною зростання потреб у допомозі та підтримці населення, тому бізнес-організації були змушені змінити свою стратегію та працювати з урахуванням соціальних питань та потреб громадян.

“

Після війни дуже змінилися пріоритети. З'явилася соціальна функція.

5. Розширення кола безоплатних послуг за рахунок послуг з права та психології

Багато медіаторів водночас є юристами (і адвокатами) або психологами. Вони почали поєднувати ці професійні навички в роботі з ВПО і приймаючими громадами і надавати ВПО консультації з правових або соціальних питань, кризові психологічні або інші консультації.

“

Ми займаємося правовою допомогою жителям окупованих та деокупованих територій. Також ми увійшли в раду волонтерів Харківської області.

6. **Розширення кола як комерційних так і безоплатних послуг за рахунок роботи з індивідуальними клієнтами, зокрема послуг коучингу, супервізії, консалтингу.**

“

«У нас з'явився консалтинг, коучинг, переговори... тому що медіація зараз не продається.»

“

«Супервізійна підтримка встановилася як окремий оплачуваний комерційний продукт.»

7. **Запровадження заходів відновлення для професійної спільноти, здебільшого на безоплатній основі**

В зв'язку з високий рівнем постійного стресу від подій війни, а також через те, що багато медіаторів і фасилітаторів діалогу, особливо в перші дні російського вторгнення активно займались волонтерством, як за своїм професійним напрямом, так і в якості громадянських активістів, важливою діяльністю стала підтримка своїх колег по спільноті. Групи психологічної підтримки, емпатійні зустрічі з обміну досвідом, професійні супервізійні і інтервізійні заходи медіаторів/фасилітаторів для своїх колег стали нормою в спільнотах. Зазвичай такі заходи проводяться безоплатно, але в деяких випадках для їх проведення стали використовувати донорську підтримку.

2. Поява нових видів діяльності, націлених на подолання наслідків війни

3 лютого 2022 медіатори і фасилітатори діалогу шукали нові формати і підходи до роботи, які б враховували нові реалії відкритої агресії Росії проти України. З'явилися нові формати і підходи до професійної діяльності, орієнтовані на допомогу окремим категоріям населення, що постраждали від наслідків війни — ВПО, родини біженців, діти і молодь, ветерани тощо.

1. **Робота на міжнародному рівні щодо просування нових підходів до діалогу і розбудови миру, переосмислених під реалії агресії Росії проти України**

Якщо до лютого 2022 року, українські медіатори і фасилітатори діалогу не мали окремої суб`єктності і не наважувалися увійти в сферу політичного врегулювання конфліктів, то після початку широкомасштабного вторгнення вони зробили деякі кроки в цьому напрямку. Множинні спільноти медіаторів і фасилітаторів діалогу, які діяли до лютого 2022 р. «самі по собі», тепер більше перетинаються. Спостерігаються деякі ознаки набуття суб`єктності українських медіаторів і фасилітаторів перш за все на міжнародній арені, серед міжнародних фахівців в сфері вирішення конфліктів. Помітною стала спроба заявити про себе і про проблеми в сфері діалогу публічно на міжнародному рівні. Наприклад, у травні 2022 року було опубліковано публічну заяву «Сім пунктів про війну і діалог від українських медіаторів і фасилітаторів діалогу»¹³, яку підписали як медіатори так і фасилітатори діалогу.

2. **Робота мобільних команд (бригад) у складі медіаторів і психологів.**

Невдовзі після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, у березні 2022 року українські медіатори та фасилітатори діалогу звернули увагу на необхідність інтеграції підходів психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (МНПСС) з роботою з врегулювання конфліктів серед ВПО, в приймаючих громадах, серед активістів і волонтерів, які надають гуманітарну та іншу допомогу ВПО. Поєднання обох підходів відкрило можливість забезпечити сталість результатів і перехід від реагування на надзвичайні ситуації, спрямованого на задоволення індивідуальних потреб, до стратегії розвитку, спрямованих на потреби громад.

Для застосування інтегрованого МНПСС/конфліктологічного підходу вони розробили методологію мобільних команд (бригад). Коротко модель можна описати наступним чином. Мобільні команди досліджують потреби ВПО в психологічних і конфліктологічних послугах, проводять аналіз конфліктів на місцях (у притулках, гуманітарних центрах, інших місцях, де збираються ВПО) і розробляють відповідні заходи — індивідуальні і групові психологічні консультації, кризову психологічну допомогу, групи підтримки, медіацію, діалог, освітні і культурні інтеграційні заходи, консультації з юридичних і соціальних питань тощо. Досвідчена команда супервайзерів надає підтримку мобільним командам на місцях методичним керівництвом, навчанням, інтервізією та супервізією.

13 https://peacefulchange.org/wp-content/uploads/2022/05/Public_Statement_War_and_Dialogue_Ukraine_UKR.pdf

З квітня по грудень 2022 року працювало 9 мобільних команд у Львові, Івано-Франківську, Чернівцях, Тернополі, Рівному, Стрию, Ужгороді, Мукачеві. Загалом мобільні бригади надали послуги понад 8 тис. осіб, у тому числі переселенцям, адміністрації притулків, активістам та волонтерам. Більшість бенефіціарів були жінками. Ця робота проводиться за підтримки різних донорів¹⁴.

3. Кризова сімейна медіація під час війни

Агресія та ненависть зараз відчуються в сім'ях і громадах через страх, тривогу та безпорадність. Хоча гнів може бути механізмом подолання наслідків війни, він також може призвести до руйнування стосунків. Все це призводить до конфліктів, зростання домашнього насильства, що супроводжується відчуженням, замкнутістю та самотністю. Зараз багато сімей розділені відстанню (більшість тих, хто покинув країну, — жінки та діти), і стресовими ситуаціями. У липні 2022 року була започаткована волонтерська ініціатива «Сімейна медіація під час війни». 50 професійних медіаторів розробили унікальну методіку кризової медіації та надали медіаційні послуги 498 особам у 161 справі, з них 125 дітей. Більшість конфліктів стосувалися шлюбнорозлучних процедур між подружжям, включаючи питання дітей, аліментів, підтримки відносин після розлучення; розподіл майна між родичами, конфлікти між поколіннями родичів; конфлікти між родинами переміщених осіб. Найголовніше, що волонтерська ініціатива розробляє державну політику сімейної медіації та працює у партнерстві з державними органами — Соціальною службою у справах дітей. Наразі це повністю волонтерська ініціатива і медіатори не отримують оплату за свою роботу¹⁵.

4. Аналіз наративів в соціальних мережах і проведення інформаційної компанії, яка підтримує об'єднуючі наративи

Це нова діяльність для медіаторів і фасилітаторів діалогу, яка була започаткована після лютого 2022 як відповідь фахівців на конфліктні тенденції всередині українського суспільства, які, поруч з протилежними тенденціями на згуртованість і стійкість суспільства, починають посилюватися в

українському суспільстві. Інформаційна компанія зосередила увагу саме на проявах людяності, співпраці, допомоги під час війни через особисті історії людей, що підсилює об'єднуючі наративи в суспільстві. Інформаційна компанія охопила близько 20 млн користувачів соціальних мереж¹⁶.

5. Підвищення рівня участі населення в прийнятті рішень щодо пост-конфліктного правосуддя і відновлення

До лютого 2022 року, діалоги в громадах були поширеними і широко підтримувались донорами, зокрема на сході України. Застосування діалогу задля підсилення голосу людей в громадах і залучення їх до прийняття рішень було популярною практикою, однак після лютого 2022 року ця практика стала найбільш актуальною в специфічному питанні — відновлення і розбудови інфраструктури громад, які постраждали від бомбардувань Російського війська. Застосування діалогу є також актуальним і для напрацювання політик щодо відбудови країни на рівні центральної влади. Так, саме підходи відновного правосуддя, медіації і діалогу, а також інші несудові механізми перехідного правосуддя мають бути частиною перехідного правосуддя в Україні, задля урахування думок людей, які найбільше постраждали від наслідків війни в публічних політиках. Наразі такі проекти лише започатковуються і говорити про результати надто рано. Проте, очевидно, що ця діяльність потребує підтримки.

6. Збільшення сегменту аналітики конфліктів із залученням фахівців — медіаторів і фасилітаторів діалогу

Попри те, що аналітична діяльність, така як проведення досліджень, конфлікт-аналіз, аналіз стейкхолдерів щодо конфліктної ситуації тощо, була притаманна медіаторам і фасилітаторам діалогу і до лютого 2022, після повномасштабного вторгнення Росії в Україну ця робота помітно активізувалась. Міжнародні гуманітарні організації та організації, які працюють у сфері розбудови миру, мають великий запит на розуміння контексту українського суспільства, а також потребують контекст-специфічної експертизи, яку їм наразі надають українські медіатори і фасилітатори діалогу.

14 Four teams were supported by the EU project “National Platform for Resilience and Social Cohesion” and implemented by the Community of Practice of mediators and dialogue facilitators <http://mg.national-platform.org/>; the other five teams were supported by the Ukraine Confidence-Building Initiative III (UCBI III) and implemented by the Ukrainian NGO “Lviv Mediation Center” and Danish Refugee Council, https://www.pro-drc.ngo/media/1udjbnu3/june_drc-ukraine_newsletter.pdf

15 Ліга медіаторів України, <http://limu.org.ua/en/news/za-mizhnarodnoyi-pidtrimki-ligha-mediatoriv-ukrayini-rozpochala-robotu-v-proiekti-simieina-miediatsiia-v-pieriod-viini>

16 Інститут миру і порозуміння, https://issuu.com/ipcg/docs/social_cohesion_infocampaigns_eng

3. Інтеграція психологічних підходів (MHPSS) в конфліктологічну роботу

Виклики повномасштабної війни призвели до зростання запиту на турботу про психічне здоров'я та психосоціальну підтримку (Mental health and psychosocial support — MHPSS). Інтеграція підходів MHPSS відбулася на різних рівнях роботи сфери медіації та фасилітації діалогу в Україні.

1. Необхідність травмо-інформованого підходу до будь-якої роботи з людьми на низовому рівні

На думку респондентів дослідження, робота з травмою є найбільш затребуваним видом діяльності. Кожний фахівець, який надає будь-які послуги «людина-людині» має бути підготовленим, мати основні навички ідентифікації гострих психологічних станів, які потребують невідкладної допомоги, і навичками першої кризової психологічної допомоги людям. Саме тому важливо застосовувати підходи MHPSS на всіх рівнях роботи, де відбувається безпосередня комунікація із людьми. Потреба у подібній роботі буде лише зростати і фахівцям варто до цього готуватися. Тому і медіатори, і фасилітатори діалогу, з перших днів російського вторгнення наладили контакт з колегами з інших країн і провели тренінги щодо роботи з травмою. Таке підвищення кваліфікації має відбуватися на постійній основі і потребує підтримки з боку донорів.

2. Необхідність підтримки розробки і впровадження нових контекст-специфічних методологій і підходів, які поєднують MHPSS і конфліктологічну роботу

Такі методології за рік вже були розроблені українськими фахівцями, наприклад, робота мобільних команд медіаторів і психологів з ВПО і приймаючими громадами; робота сімейних медіаторів з кризової сімейної медіації під час війни. Однак, ця робота не завжди зустрічає розуміння з боку донорів, які пріоритезують надання допомоги населенню, а не методологічну роботу під час вій-

ни. Однак, якість надання послуг населенню в таких делікатних сферах як відносини між людьми на пряму залежить від професійності медіаторів і фасилітаторів і якості методологічної підтримки, яку вони отримують від колег.

3. Необхідність в навичках самопомоги і відновлення для самих медіаторів і фасилітаторів

Безпрецедентне навантаження на фахівців сфери діалогу та медіації призводить до їхнього вигорання, вторинної травми та емоційного виснаження. Тому більшість фахівців підкреслювали важливість турботи про себе та інтеграцію профілактичних MHPSS у регулярну роботу. Групові, та більшою мірою індивідуальні консультації, тренінги, супервізії та відновлювальні практики є ключовими для збереження життєздатності професіоналів.

“

Щодо потреб, то супервізійна підтримка зараз – це просто обов'язково. [Ця війна — це] відносно новий досвід. Потрібна терапевтична підтримка медіаторів. Нам треба турбуватися про спільноту.

“

Я можу починати допомагати іншим, коли я допоміг собі

Респонденти також згадували необхідність травмоінформованого підходу з боку донорської спільноти. Велике навантаження на фахівців і бажання «усім допомогти» може мати важкі середньострокові наслідки, тому уже на цьому етапі варто приділяти більше уваги відновленню спільноти, здоровій комунікації та намагатися бути більш гнучким у роботі.

4. Залученість до гуманітарного реагування і волонтерства

Війна в Україні змінила роботу організацій, які працюють у сферах діалогу та медіації. Абсолютно всі респонденти, а також їхні організації, були і залишаються залученими до гуманітарної відповіді в умовах війни.

1. Особиста участь в евакуації людей з місць небезпеки і наданні гуманітарної допомоги людям в окупації з ризиком для життя

В перші тижні і місяці широкомасштабного наступу деякі фасилітатори діалогу самі опи-

нилися в окупації або в безпосередній близькості до бойових дій і проявили мужність і людяність — організували евакуацію мешканців громад Київщини, сходу і півночі України, надавали консультації українським активістам, які опинилися в окупації, доставляли гуманітарну допомогу в громади з безпековими ризиками, допомагали налагоджувати життя людей, були в бомбосховищах разом з людьми похилого віку і дітьми.

2. Індивідуальна матеріальна допомога і допомога «дією» людям і війську

У перші місяці війни, більшість респондентів дослідження надавали гуманітарну допомогу, зокрема матеріальну підтримку ВПО та на підтримку війська, а також займалися індивідуальними донаціями. Група фасилітарок діалогу організувала цех з випічки для військових і цех з пошиття форми і інших необхідних речей для українського війська. Однак це не стало основним видом діяльності для жодної із опитаних організацій. Деякі організації та індивідуальні експерти продовжують регулярно фінансово підтримувати збройні сили України або громади, з якими вони раніше співпрацювали чи мають особисті зв'язки.

Формально ми не переходили на гуманітарні проекти, але наші колеги роблять подібні індивідуальні ініціативи.

3. Переструктурування донорських проєктів для надання гуманітарної допомоги населенню

Деяким з опитаних організацій медіаторів і фасилітаторів діалогу вдалось швидко провести перемовини з донорами і перенаправити кошти, які вже були на рахунках організацій під конкретні проєкти (освітні, діалогові, адвокаційні тощо), для надання гуманітарної допомоги людям, зокрема партнерам в громадах, з якими ці організації працювали до лютого 2022.

4. Індивідуальні волонтерські ініціативи, щодо надання професійних послуг населенню, що постраждало від наслідків війни з організаційних питань

Написання заявок на гранти, координації і фасилітації роботи волонтерських груп, проведення груп підтримки тощо. Окремі експерти, займалися цією діяльністю додатково до основного робочого навантаження, здебільшого виходячи із запитів з середовища особистих контактів, чи нових обставин, в яких вони опинилися, наприклад перемістившись на нове місце проживання.

Я індивідуально допомагаю місцевим організаціям переселенців із Авдіївки та Дружківки з написанням та проведенням програм по відновленню.

Поза організаційними проєктами, я самостійно працювала в Українському домі у Варшаві. Займалася фасилітацією клубу українських жінок, проводила офлайн майстерні для спільноти жінок у Варшаві

5. Волонтерські ініціативи організацій, щодо надання професійних послуг населенню

Після лютого 2022, цілі організації медіаторів або фасилітаторів діалогу почали започатковувати волонтерські ініціативи, наприклад «Сімейна медіація під час війни», робота з молоддю і дітьми тощо.

6. Гендерно-чутливий підхід до реагування

Ініціативи, описані в цьому звіті, підпадають під сферу діяльності Національного плану дій «Жінки. Мир. Безпека». Усі програми психологічної і конфліктологічної допомоги націлені на допомогу вразливим групам, включаючи літніх жінок та дівчат, молодь, ВПО, жінок-волонтерок та інших. Більшість організацій, які працюють в сфері медіації та діалогу, і реалізують ці програми, є організаціями під керівництвом жінок або організаціями, які складаються переважно з жінок. Наприклад, із 27 громадських організацій, які підписали публічну заяву «Сім пунктів про війну та діалог», усі 27 очолюють жінки; серед 20 осіб, які працюють у 9 мобільних командах психологів та медіаторів, лише 2 чоловіки. 40% медіаторів і психологів, які працюють у мобільних командах, також є переселенцями. Ініціативи, описані в цьому звіті, також націлені на підтримку участі людей у розробці та реалізації державної політики, на чому наголошується в порядку денному «Жінки. Мир. Безпека».

5. Зміна географічного фокусу зі сходу на захід, на всю територію України і зарубіжжя

Зміна географічного фокусу є радше очікуваним трендом. Значна кількість представників організацій, що входять до сфери фасилітаторів та медіаторів, переїхали у інші міста України (зде-

більшого у західні регіони) або ж взагалі покинули Україну, що часто мало негативний вплив на спроможність організацій, але й створило нові можливості для роботи.

1. Неможливість роботи в громадах на сході і півдні країни, які опинились під окупацією або в зоні активних бойових дій.

Зміни викликані відтоком населення із громад на сході та півдні України зробили продовження попередньої роботи у цих регіонах неможливим.

“

Змінився фокус уваги. У нас зупинилася велика кількість інтервенцій на ТОТ [Тимчасово окупованих територіях — А.К.]. Багато кейсів у Маріуполі та Северодонецьку зупинилися. Відновне правосуддя припинили — проєкт наразі не на часі. Інші проєкти ми призупинили, переформатували, і продовжуємо працювати.

“

Ми не можемо більше працювати там, де працювали і більше переорієнтовуємося на запити від окремих громад.

Один із респондентів дослідження висловлював жаль з приводу того, що повномасштабна війна не лише унеможливила подальшу роботу в деяких громадах сходу та півдня, а цілком зруйнувала всі результати багаторічної праці.

“

Сильно змінилася географія. Раніше працювала переважно на сході. Трохи почала знайомитися з релігійними спільнотами на заході. Зараз більше роботи на заході. Тернопіль, Хмельницький.

2. Новий географічний фокус роботи — захід України.

Нові та потенційні напруги на заході України, пов'язані з внутрішнім переміщенням в ці регіони великої кількості людей, а також фізична присутність експертів у цих регіонах створили нове велике поле для роботи, яке успішно опановується із перших днів великої війни.

“

Я евакуювалася в Чернівці і з'явилася діяльність на місці.

Деякі експерти відзначають, що в процесі зміни географічного фокусу роботи медіаторів і фасилітаторів діалогу із сходу на захід, який йде за потребами бенефіціарів та можливостями експертів, з уваги випадає центр України та деокуповані території півночі, яким властивий високий запит на послуги спеціалістів сфери розбудови миру.

3. Новий географічний фокус — зарубіжжя.

Разом із зміною географічного фокусу всередині країни, дослідження виявило тенденцію до перенесення та мультиплікації роботи спільнот за кордоном, зокрема в країні ЄС. Фахівці, які виїхали у інші країни через війну, знаходять собі застосування у роботі із переміщеними українцями та приймаючими громадами.

“

Деякі наші колеги за кордоном допомагають біженцям, підтримуючі зустрічі та конфлікти між місцевими і біженцями.

Така робота є важливою як і для самих спеціалістів, так і для громад, що приймають українців. Можливість швидко знайти професійну діяльність допомагає експертам адаптуватися до нової реальності, а вирішення конфліктів між самими українцями та робота із напругами у приймаючих громадах є важливою для репутації українців у ЄС та для подальшої підтримки.

“

За кордоном багато роботи теж — конфлікти із ВПО. Переговори треба вести не лише із тими, хто надав житло українцям, а й з тими, хто там живе, бо наша підтримка за кордоном зменшиться.

Окремим аспектом закордонного географічного фокусу є **турбота спільноти про своїх учасників**. Багато фахівців, які опинилися за кордоном, потребують психологічної підтримки та допомоги у пошуку праці, адаптації, вивчення мови. Для задоволення цих потреб, були створені онлайн-спільноти підтримки для тих, хто працює у сфері медіації, діалогу, а також конфліктами загалом.

“

Наша непроєктна діяльність поширилася на країни, куди виїхали члени нашої асоціації. Ми там намагаємося підтримати наших колег, підтримуємо врегулювання конфліктів, в які можуть бути залучені українці в тих місцях.

Це може свідчити про екстратериторіальність українського громадянського суспільства, яке не втрачає свій потенціал не зважаючи на географічні зміни та активно включається в роботу на місцях а також в онлайн форматі, не забуваючи турбуватися про саму спільноту.

4. Необхідність уваги звільненим територіям

Респонденти відзначили, що попри велику кількість моніторингових звітів щодо звільнених територій, для початку ґрунтовної і комплексної практичної роботи з цими територіями, необхідно провести дослідження і конфлікт-аналіз для дизайну потенційних інтервенцій, націлених на підтримку стій-

кості і згуртованості населення цих територій, з урахуванням сенситивних питань відповідальності за колабораціонізм, різних політичних переконань населення тощо. Специфіка роботи на звільнених територіях диктує необхідність перегляду наявних методологій і підходів і їх адаптації.

6. Розширення кола бенефіціарів за рахунок вразливих груп, які постраждали від війни

Повномасштабна війна вплинула не лише на географію та діяльність організацій спільнот медіації та діалогу, але й на бенефіціарів проєктів та ініціатив. Нові обставини, потреби та запити штовхали організації та індивідуальних експертів змінювати наявних бенефіціарів та враховувати нових.

1. Зсув фокусу роботи із громад та спільнот на окремих індивідів.

В перші місяці війни, значне переміщення населення та втрата цілісності громад, із якими могли працювати організації громадянського суспільства, спричинили зсув фокусу роботи із громад та спільнот на окремих індивідів. Саме індивідуальна робота стала більш актуальною і, що важливо, більш стійкою.

Ми прив'язувалися до громади, а тепер більше до людини. Люди пересуваються. Громада сьогодні — дуже нестабільна річ, а люди — це фахівці.

Якщо немає сформульованого громадою запиту, то ми можемо працювати із окремими людьми, щоб наповнити їх ресурсом. Стало більше людей із приватними запитами і менше «активістів», бо вони зараз зайняті.

2. Поява влади як бенефіціара, який потребує конфліктологічної і іншої допомоги.

Особливості роботи військових цивільних адміністрацій, а також надзвичайний ріст зайнятості ОМС особливо в перші місяці війни призвели до припинення численних проєктів у цій сфері та зниження співпраці із місцевою владою. Тим не менш, дане спостереження більшою мірою стосується тих проєктів, які перебували у процесі імплементації до 24 лютого 2022. Окремі респонденти зауважували, що при зміні географічного фокусу роботи на захід України, вони намагають-

ся активно взаємодіяти із місцевою владою, щоправда у інших форматах, де ОМС стають опосередкованими бенефіціарами роботи фахівців.

Після перших місяців війни з'явилася можливість і запит від органів місцевого самоврядування на роботу із темою конфліктів, пов'язаних із викликами війни та переміщенням населення. Головними темами у таких процесах є інтеграція, соціальна напруга та мови.

Ми не тільки діалогами займаємося, а й освітою. Ми провели навчання для великої кількості держслужбовців та ОМС. Це навчання було гарною точкою входу в громаду. Так ми дізналися про конфлікти на основі мови і ідентичності. І ми одразу із ними працюємо.

3. Поява нових бенефіціарів — окремих груп населення, які зазнали найбільшого негативного впливу наслідків війни (ВПО, мешканці звільнених територій, люди з інвалідністю, військові, демобілізовані, звільнені з полону та родини полонених, родини, які розділені переміщенням, волонтери)

Хоча фасилітатори діалогу, які з 2014 року були орієнтовані на подолання наслідків війни, вже більше 8 років працюють з групами населення, що постраждали від наслідків війни, такі групи стали новими для медіаторів. Найчастіше новими бенефіціарами медіаторів ставали ВПО на заході України, мешканці звільнених територій, люди з інвалідністю, військові, демобілізовані, звільнені з полону та родини полонених, родини, які розділені переміщенням. Цікавою новою категорією бенефіціарів стали «активні громадяни» — учасники численних нових низових ініціатив громадянського суспільства, які виникли після перших потрясінь війни та ті, у кого війна викликала кризу ідентичності і призвела до зростання зацікавленості суспільно-політичним життям.

7. Диверсифікація джерел фінансування та зміна підходів до роботи із донорами

1. З лютого 2022 р., підвищилась необхідність в гнучкості та розумінні ситуації з боку донорів

Дослідження також виявило, що деякі **організації закликали донорську спільноту до більшої гнучкості та розуміння** під час всього періоду війни, оскільки поступки та гнучкість перших місяців війни часто перетворювалися на вимоги до більш суворой звітності. Було б добре, якби донори були більш доступними. Якщо буде простіша форма взаємодії із ними, то це і меншим організаціям дозволить скористатися донорською підтримкою. [Треба] спрощувати умови взаємодії із донорами.

Дослідження не виявило уніфікованого тренду в питанні гнучкості донорів і швидкості переструктурування проєктів під реалії воєнного часу. Деякі донори були гнучкими і швидкими, а деякі за словами респондентів

“

ховались від грантоотримувачів і не виходили на зв'язок, чекаючи поки Україну не захоплять російські війська

2. Спроби організацій, які раніше діяли як комерційні структури, вперше отримати грантове фінансування чи донорську підтримку на свою діяльність.

Це мотивується не тільки виникненням нових видів діяльності, які здійснюються на волонтерських засадах і націлені на виконання соціальної функції, а й намаганням зберегти життєздатність бізнесу.

“

«Я намагалася займатися фандрайзингом [...]. Наразі завдання — втримати бізнес. Підтримати персонал і зберегти йому робочі місця.»

3. Поява нових донорів і міжнародних організацій, які до лютого 2022 року не працювали в Україні

Частина респондентів відзначала, що у сфері з'явилися нові джерела фінансування, зокрема нові донори. Це викликає двоякі емоції, оскільки з одного боку з'являється більше можливостей підтримати важливі ініціативи, а з іншого, створюються додаткові фактори до зростання конкуренції, яка й так має місце. Також, багато респондентів висловлювали побоювання, що наплив нових коштів буде вигідним лише для більш відомих організацій, а також тих, хто знаходиться в столиці.

“

Донорські кошти змінюють весь ландшафт. Наприклад, на Полтавщині майже нікого [із донорів] не було. Зараз в регіоні багато донорів і вже зараз відчувається конкуренція. Донори не можуть отримати кваліфікований персонал і це створює низку ризиків. Часто основний критерій роботи в міжнародній структурі — це знання англійської мови, що відсікає багато спеціалістів.

4. Значне зростання кількості волонтерської діяльності як на індивідуальному рівні, так і на рівні організацій.

Безоплатна праця фахівців дозволяє швидко перекрити нагальні потреби цільових спільнот, не витрачаючи зайвий час на бюрократію та тривалі погодження. Однак це може мати негативні наслідки в середньостроковій перспективі, оскільки рано чи пізно буде необхідно залучати матеріальні ресурси, а ризик професійного вигорання значно зросте.

“

Багато речей, які ми робимо, є невидимі для донорів. Є багато речей, які можна покрити через «проєктну діяльність». Є багато ініціатив і діяльності, яка виявляється по ходу, і її треба підтримати. Така робота є цінна, але складно вимірювальна і на неї через це немає ресурсів.

Російське вторгнення в Україну суттєво вплинуло на фінансову стабільність організацій у сфері діалогу та медіації. Організації реагують на ці виклики по-різному, в тому числі відкладаючи реалізацію деяких проєктів, шукаючи альтернативні джерела доходу та вивчаючи нові джерела фінансування. Зростання волонтерської діяльності є позитивним явищем, але ризик професійного вигорання викликає значне занепокоєння. Донорська спільнота повинна продовжувати проявляти гнучкість і розуміння, щоб забезпечити довгострокову стійкість організацій у сфері діалогу та медіації.

5. Необхідність забезпечення якості діалогових процесів і послуг медіації і професійного підходу до цієї сфери

Зростання кількості нових акторів, які перейшли з суміжних сфер, призводить до підсилення конкуренції щодо донорського фінансування. Це дослідження отримала суперечливі дані щодо уявлення респондентів

в питанні чи збільшується фінансування на медіацію і діалог чи воно зменшується. З одного боку, з заходом деяких нових фондів в Україну очікується підвищення фінансування на діалоги і вирішення конфліктів. З іншого боку, була висловлена думка, що у зв'язку з зосередженням міжнародної допомоги на гуманітарній відповіді об'єм фінансування на миротворчі заходи скоротився, а потреба на в роботі з вирішенням конфліктів залишилася, що сприяло посиленню конкуренції між організаціями в сфері.

“

Конкуренція загострилася бо проєктів стало мало. З'явилися люди в фасилітації, які не були в спільноті, правозахисники, які виявилися фасилітаторами.

В будь-якому випадку, обидві тези означають необхідність забезпечення якості і професійності діалогів, медіації та будь-яких інших засобів вирішення і управління конфліктами і розбудови миру.

8. Організаційна спроможність як вирішальний фактор здатності організації протистояти кризі

Війна в Україні, принесла значні виклики у сферу медіації та діалогу, впливаючи на здатність організацій реалізовувати свої проєкти.

“

За відповідями респондентів, організації втратили від 0 до 58% свого складу через виїзд співробітників за кордон. Середній показник становить 19%

Дослідницька команда з'ясувала, як організації адаптувалися до викликів і як організаційна спроможність стала вирішальним фактором у здатності організації протистояти кризі.

1. Організації, які мали сильну та дієздатну структуру до початку конфлікту, були краще підготовлені до реагування на нові виклики та адаптації своєї діяльності до мінливого середовища.

Такі організації змогли скористатися змінами, що відбулися в секторі, і навіть розширити свою діяльність.

2. Організації, які розташовані в Києві, мали кращі можливості для реагування на виклики.

Ці організації мали кращий доступ до донорів і були більш обізнані зі специфікою взаємодії з ними. Як наслідок, вони змогли краще зорієнтуватися у змінах і відповідно адаптувати свої проєкти.

3. У найскладнішій ситуації опинилися організації з слабкою організаційною спроможністю та локалізовані в регіонах, де вони працювали.

Вони були змушені значно скоротити, заморозити або навіть припинити свою діяльність через брак ресурсів, спроможності та підтримки.

Для реагування на російське вторгнення, організаціям необхідно визначити пріоритетом розбудову та підтримку своєї організаційної спроможності, щоб протистояти кризі та продовжувати реалізовувати свої проєкти. Організаційна спроможність є ключовим фактором у протистоянні кризі та у можливості адаптуватися до мінливих обставин.

Рекомендації для донорів і міжнародних організацій

1. Необхідність охоплення всієї території України роботою з підвищення рівня соціальної згуртованості і стійкості

Медіація та діалог спрямовані на підвищення соціальної згуртованості та стійкості українського суспільства, а отже, вимагають роботи на всій території України. Аналіз реагування на конфлікти українськими медіаторами та фасилітаторами діалогу продемонстрував чітку потребу в підтримці їхньої роботи в усіх регіонах, де вони вважають за потрібне, включаючи західні регіони, деокуповані території і зарубіжні країни, які прийняли українських біженців. Крім того, нещодавнє загальнонаціональне дослідження SCORE/SHARP виявило, що основні проблеми соціальної згуртованості та розколів після лютого 2022 року фактично зосереджені на заході, а не на сході/півдні країни (напруженість, пов'язана з кримінальною та антисоціальною поведінкою; напруженість на ґрунті політичних, культурних та мовних відмінностей і стереотипів; напруженість, спричинена ухилянням чоловіків від призову).

2. Необхідно підтримувати наявні ініціативи медіаторів та фасилітаторів діалогу в довгостроковій, але гнучкій формі, а не пропонувати їм нові види діяльності, підказані міжнародним співтовариством.

Оцінка потреб має здійснюватися місцевим персоналом і доповнюватися оцінкою заходів реагування. Враховуючи величезний масштаб проблем і потреб людей на місцях, практично неможливо визначити їхню пріоритетність. Ми пропонуємо віддавати пріоритет підтримці заходів, які вже реалізуються українським громадянським суспільством, часто в якості добровільних ініціатив. Українські медіатори та фасилітатори діалогу найкраще відреагували на війну, а люди на місцях мають найкраще бачення того, що потрібно робити. Якщо волонтери вже роблять щось без фінансової підтримки, значить, це щось дуже потрібне і його слід підтримувати, не нав'язуючи ззовні нових структур, операційних моделей чи теорій змін.

3. Потреба в адвокації державної політики соціальної згуртованості на рівні держави.

Існує очевидна потреба у співпраці з державою, щоб у тісній співпраці з органами влади адвокатувати проблему зростання кон-

фліктності в українському суспільстві під час і після війни, а також стратегії громадянського суспільства щодо протидії цим викликам. Українське громадянське суспільство може і повинно взяти на себе ініціативу в питанні соціальної згуртованості, стійкості, медіації та діалогу в українському суспільстві. Існує очевидна необхідність працювати над державною політикою у сфері розбудови миру, стійкості та соціальної згуртованості, приділяючи основну увагу звільненню територій.

4. Необхідність підтримувати інтеграцію психологічних підходів і конфліктологічної роботи.

Війна в Україні суттєво вплинула на сферу медіації та діалогу, змусивши організації змінити звичні підходи до роботи та надати пріоритет соціальній сфері. Війна збільшила попит на послуги психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, при цьому фахівці наголошують на важливості роботи з травмою та впровадженні профілактичних заходів, спрямованих на подолання вигорання та емоційного виснаження самих фахівців. Інтеграція психологічних і травмоінформованих підходів на всіх рівнях роботи з медіації та фасилітації діалогу в Україні має вирішальне значення для ефективної підтримки стійкості населення у відповіді на війну, продовження роботи професіоналів та ефективної реалізації проєктів.

5. Потреба у забезпеченні якості діалогової роботи.

Як задокументовано у цьому звіті, вже під час війни наявні мотивація та окремі ініціативи щодо започаткування процесів діалогу на рівні громад та інклюзивного діалогу на національному рівні для обговорення публічних політик. Ці ініціативи можуть бути прискорені за рахунок донорської підтримки. Однак багато з них розробляються та впроваджуються без чіткого розуміння принципів та цінностей діалогів, а тому (також виходячи з 8-річного попереднього досвіду) можуть знецінити ідею інклюзивного діалогу. Сфера гостро потребує професійних рекомендацій щодо діалогів, включаючи описи методології та оцінки впливу діалогу, медіації та інших механізмів на суспільство. Такі рекомендації можуть бути розроблені професійною спільнотою українських медіаторів та фасилітаторів діалогу.

Література

English:

1. Global Humanitarian assistance, Defining humanitarian Assistance, accessed 10 Feb 2023, [Retrieved from URL: <https://web.archive.org/web/20171102215158/http://www.globalhumanitarianassistance.org/data-guides/defining-humanitarian-aid>]
2. Dialogue Standards: Definition and Principles (IPCG, 2018), accessed 10 Feb 2023, [Retrieved from URL: <https://drive.google.com/file/d/1JN3QRE8EXU5D1FvY3Go1H19ZvRNHNxAo/view>]
3. Kyselova, T., «Understanding Dialogue: Survey-Based Study,» accessed 10 Feb 2023 [Retrieved from URL: <https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Understanding-Dialogue-Report-2018-eng.pdf>]
4. Professional Peacemakers in Ukraine: Mediators and Facilitators before and after 2014”, Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal, vol. 3, 2017, pp. 117-136, accessed 10 Feb 2023 [retrieved from URL: <http://kmlpj.ukma.edu.ua/article/view/120119/115078>]
5. Kyselova, T., Mapping Civil Society and Peacebuilding in Ukraine: Peacebuilding by Any Other Name, Inclusive Peace and Transition Initiative & Mediation and Dialogue Research Center, Geneva-Kyiv, 2019, accessed 10 Feb 2023 [Retrieved from: <https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2019/10/ENG-Ukraine-Mapping-Civil-Society-Report-2019.pdf>]

Ukrainian:

1. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року, [Про медіацію | від 16.11.2021 № 1875-IX \(rada.gov.ua\)](http://rada.gov.ua)
2. Картування організацій та ініціатив у сфері діалогу і розбудови миру в Україні. Науково-практичне видання / Тетяна Кисельова, Андрій Мосейко. — Київ, 2021. — 57 с. [Режим доступу: https://civilmplus.org/.../2021/05/Dialogovi_aktori_en.pdf]
3. Концептуальні засади політики розбудови миру в Україні в умовах збройного конфлікту, що триває: наук.-практ. вид. / Тетяна Кисельова, Олександр Ключев, Альона Луньова. — Київ, 2021 — 26 с.
4. Публічна заява «Сім пунктів про війну і діалог від українських медіаторів і фасилітаторів діалогу», — Київ, 2022. [Режим доступу: https://md.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/Public_Statement_War_and_Dialogue_Ukraine_ENG.pdf]
5. Український центр розбудови миру, Принципи діяльності Центру, 2021, [Режим доступу: <https://uncp.gov.ua/>]

